

Rolul diasporei în cadrul relațiilor internaționale

Rodica RUSU,
doctor în politologie,
conferențiar universitar interimar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Lilia TODOROVA,
masterandă,
specialitatea relații internaționale,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

Transnational actors are often assumed to be autonomous in their attempts to influence states. But whenever both share common interests, opportunities for mutual influences exist and states can try to use transnational actors to further their own objectives.

We analyze the transnational diaspora politics with its complex relationships between diasporas and their homeland and host states at the international relations level. Due to their capacities, diasporas have been reconstructed as new and potentially powerful actors in international politics.

O consecință a globalizării contemporane reprezintă estomparea granițelor și edificarea unei „lumi fără frontiere”. Printre aspectele pozitive generate de acest proces vom menționa libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalului, dar și a persoanelor, ceea ce presupune posibilitatea de a călători, învăța și munci peste hotare. Pe fundalul acestor avantaje nu trebuie să neglijăm și provocările globalizării atât la nivel național, cât și internațional. Una dintre acestea o reprezintă fluxurile migraționale din statele subdezvoltate sau aflate în tranziție către cele dezvoltate, „exodul de creieri”, îmbătrânirea populației, pierderea elementelor de identitate națională.

În calitate de replică la provocările favorizate de globalizare menționăm apariția unor noi actori pe arena internațională, unul din ei fiind diasporele. Conform definiției lansate de Ph. Braillard și M.-R. Djalili, „pot fi actori ai relațiilor internaționale orice organizație, grup sau individ care au capacitatea de a influența relațiile internaționale” [1, p. 31], și „ale căror

acțiuni sau intenții sunt luate în considerare de către alți actori (în mod special, de state și guvernele lor) la elaborarea propriilor politici internaționale”. [2, p. 251] În acest context, diaspora poate fi considerată un actor internațional, al cărui rol este în plină emergență ca urmare a intensificării fluxurilor migratorii internaționale și a creșterii implicării și afirmării diasporelor pe arena internațională.

Trebuie remarcat faptul că, în ultimii ani, a sporit interesul pentru studierea diasporei în cadrul domeniului relațiilor internaționale. Constituind o parte a populației care locuiește în afara patriei sale istorice, diaspora se implică, într-o măsură sau alta, în afacerile interne ale societății gazdă, devenind, astfel, un instrument politic la nivel transnațional. [3, p. 533] Contactul direct realizat între diferite comunități etnice și culturi în cadrul unei societăți apare ca un instrument important nu numai pentru stabilirea comunicării transnaționale, ci și pentru interacțiunea politică.

În traducere din greacă, termenul „diaspo-

ură" înseamnă dispersie, adică aflarea unei părți a populației în afară, peste hotarele țării de origine. Istoria ne demonstrează, că diaspora a existat din cele mai vechi timpuri. Din punct de vedere cronologic, diasporele au apărut în secolul IV î.e.n., când a avut loc strămutarea forțată a evreilor din Palestina în Babilon de către regele babilonean Navucodonosor al II-lea. Cele mai vechi diaspore sunt considerate a fi diaspora evreiască (peste 2000 de ani) și cea armenescă (1600 de ani).

Diaspora reprezintă grupuri de minorități etnice de origini migraționale, care locuiesc și activează în țări de destinație, dar care mențin legături puternice de ordin sentimental și material cu țările lor de origine - patriile. Se caracterizează prin existența unor elemente concrete (cetățenie, durata de reședință, drepturi); elemente exprimate social-psihologice (sentimentul identității, apartenenței la comunitate) și existența unor dimensiuni colective și individuale.

Diaspora poate fi constituită din populația țării de origine, care locuiește permanent în țara de destinație, și migranții de muncă ce se află în afara țării de origine temporar, persoane care dețin cetățenie dublă; diaspora etnică și cetățenii țării de destinație sau grupurile de generația a doua.

Pentru organizarea și mobilizarea diasporei în interese colective sunt importante resursele materiale, culturale și organizaționale ale diasporei, structura și posibilitățile în țara de reședință, motivația și capacitatea de a menține unitatea (legătura internă durabilă) și exercitarea influenței de grup. [4, p. 91-103]

Actualmente, identificăm în literatura de specialitate diverse abordări conceptuale ale diasporei. M. Eșman consideră diaspora drept minorități etnice, care s-au format în urma procesului migraționist și care păstrează legături cu țara de origine. Altă definiție subliniază că diaspora reprezintă minoritatea etnică, apărută în urma migrației politice și socioeconomice, activitatea căreia constă în apărarea identității naționale și realizarea intereselor patriei istorice. [5] S. Laluka constată că fenomenul diasporei preia dimensiuni, care reflectă sfera relațiilor internaționale. [6] Astfel, este demonstrată evoluția termenului de diasporă, care reiese din faptul multiplicării funcțiilor în-

deplinite de acestea, precum și cauzele apariției și dezvoltării comunităților diasporei.

Formarea diasporei este condiționată, de obicei, de procesele migraționiste. Deseori, în procesul asimilării, diaspora poate să fie asimilată complet de către populația majoritară, există așa-numiții membri potențiali ai diasporelor sau chiar grupuri potențiale, pe care elita încearcă să le antreneze în cadrul unor schimbări politice. [7]

În contextul consolidării interdependenței statelor, diasporele încep să capete noi dimensiuni în cadrul relațiilor interstatuale. Rolul acestora, precum și funcțiile pe care le realizează, se diversifică. Cele mai importante funcții ale diasporei sunt:

1. Contribuția la dezvoltarea și consolidarea culturii spirituale a poporului său; cultivarea tradițiilor și obiceiurilor naționale; menținerea legăturilor culturale cu patria istorică; păstrarea limbii naționale. Îndeplinirea acestor funcții are ca rezultat păstrarea identității naționale în țările de reședință, iar nerealizarea lor poate conduce la asimilarea diasporei de către populația titulară a țării de reședință.

2. Păstrarea de către reprezentanții diasporei a culturii sale etnice, sub care se subînțeleg elemente componente ale literaturii, artei, folosirea simbolurilor naționale, bucătăriei naționale, design național etc.

3. Apărarea drepturilor sociale ale reprezentanților populației sale aflați peste hotarele statului de origine. Actualmente, realizarea funcției respective este de importanță majoră, având în vedere creșterea fluxurilor migraționiste și, drept consecință, a problemelor ce țin de cetățenie, în special.

4. Funcția economică implică dezvoltarea anumitor tipuri specifice, naționale ale producției (meșteșuguri populare și artizanat). Îndeplinirea acestei funcții oferă un avantaj dublu, deoarece semnifică promovarea valorilor culturale proprii și îmbogățește și cultura altor naționalități. [8, p.18]

5. Funcția politică. Realizarea acestei funcții are loc prin folosirea unor presiuni (lobby) pentru a obține mai multe drepturi, garanții pentru o dezvoltare mai eficace. Unele diaspore pot apărea pe arena politică în calitate de grup de opoziție față de regimul existent utilizând diferite mijloace, de la publicarea ziarelor până la

organizarea manifestațiilor publice. Diaspora poate influența într-o oarecare măsură și politica externă a statului în care este stabilită, și anume în baza principiului de protejare a diasporei de către patria etnică. [8, p. 24]

În această ordine de idei, la etapa actuală, asistăm la un proces de transformare a diasporei într-o putere socială activă, implicată în toate sferile de activitate ale societății și care, la rândul său, tinde să influențeze societatea.

Creșterea rapidă a comunităților de imigranți, precum și instituționalizarea acestora impulsionează crearea noilor asociații diasporale. Conform opiniei unor experți, această tendință ne permite să vorbim despre procesul „diasporizării lumii”, iar alți teoreticieni consideră că lumea contemporană reprezintă prin sine „nu atât o totalitate a statelor.., cât o totalitate a diasporelor”. [9]

Imigrând, persoanele tind, de obicei, să se unească atât cu scopul de a supraviețui în statul de reședință, dar și de a păstra obiceiurile, tradițiile, limba maternă. De aceea, imigranții se alătură diasporelor existente deja sau creează noi asociații diasporale, ceea ce cauzează dinamismul constant al creșterii numărului diasporelor la nivel internațional.

G. Sheffer consideră că cele mai mari diaspore, așa-numite „diaspore istorice”, sunt: diaspora chineză – 35 mln. de oameni, indiană – 9 mln., evreiască și romă – câte 8 mln., armeană – 5,5 mln., greacă – 4 mln., germană – 2,5 mln. Dintre diasporele „contemporane” cea mai mare este cea afroamericană – 25 mln., diaspora kurzilor – 14 mln., irlandeză – 10 mln., italiană – 8 mln., ungară și poloneză – câte 4,5 mln., turcă și iraniană – câte 3,5 mln., japoneză – 3 mln., libaneză – 2,5 mln. [10, p.10-11]

Uneori, posibilitățile diasporei depășesc considerabil potențialul economic și politic al statului de origine. În aceste cazuri, diaspora poate să ofere nu doar ajutor economic și umanitar statului de origine, ci și să preia caracterul instituției de lobby. În realizarea obiectivelor politicii externe, statul deseori apelează la colaborarea cu actori neoclasici. Din aceste considerente, diaspora se transformă într-un instrument de realizare a intereselor statului atât la nivel intern, cât și internațional. Devine o organizație transnațională, un mediator între țara de origine și țara gazdă.

Dacă e să analizăm impactul diasporei în cadrul politicii internaționale, trebuie să remarcăm faptul că acestora le revine un rol important atât în statul de reședință, unde ele acumulează resurse financiare, influențând în mare măsură viața politică și culturală a țării gazdă. Drept consecință, aceste posibilități pot fi folosite ca instrument de lobby în vederea apărării și promovării intereselor țării de origine în țara de reședință. Din această perspectivă, diasporele pot fi considerate drept actori internaționali, care realizează funcțiile diplomației; pot fi incluse în categoria subiecților diplomației publice, ceea ce demonstrează necesitatea creării dialogului bilateral „statul de origine - diaspora”.

Astfel de state ca Israel, Armenia, Republica Elenă și China înregistrează o cooperare intensă cu diasporele lor și reușesc să transforme influența etnică într-o tehnică de realizare a obiectivelor acestora în țările de reședință a diasporelor. [11]

Armenia a avansat în această direcție de cooperare stat-diasporă prin crearea la 1 octombrie 2008 a Ministerului Diasporei Republicii Armene. Scopul creării acestei instituții a constituit facilitarea cooperării la nivel statal cu diaspora, coordonării elaborării politicilor de către instituțiile naționale în această direcție, îmbunătățirii tehnicilor de colaborare stat-diasporă.[12] În general, vorbind despre diaspora armeană, trebuie remarcat faptul că, numeric, aceasta depășește însuși numărul populației republicii. Populația Armeniei constituie 3,2 mln., iar identificarea numerică a diasporei, dispersate în întreaga lume - 8 mln. [13]

Scopul principal al parteneriatului Armenia-diaspora constă în apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor săi, care regăsesc în afara granițelor republicii respectarea intereselor legitime conform normelor dreptului internațional, păstrarea identității naționale. Considerăm că necesitatea preluării acestui exemplu de către fiecare stat ar constitui un beneficiu real pentru stat, populația acestuia, precum și pentru extinderea dialogului interstatal și intercultural în particular.

Cooperarea stat-diasporă înregistrează efecte pozitive atât asupra dezvoltării relațiilor bilaterale interstatuale, cât și asupra activității diasporelor, beneficiind de suport din pa-

tria lor istorică. [14, p.186] Acest fapt subliniază necesitatea creării noilor asociații diasporale moldovenești peste hotare, focusându-se asupra direcției cooperării dintre structurile naționale și diasporă.

Diaspora poate să exercite funcția de atragere a capitalului și investițiilor pentru țara de origine. Acesta poate fi obținut prin mediatizarea expozițiilor, meselor rotunde organizate de diasporă, prin participarea lor în cadrul emisiunilor TV și radiofonice și promovarea de către acestea a unei imagini pozitive despre patria lor istorică. Diaspora reprezintă prin sine un fenomen constructiv în vederea păstrării elementelor de identitate națională, deosebit de actuale în lumea dominată de procesul de globalizare.

Actori transnaționali sunt considerați adesea autonomi în încercarea lor de a influența statele. Însă, atât statul cât și diaspora, în cazul în care ambele împărtășesc interese comune, există și oportunități pentru influențe reciproce. De exemplu, Israelul, prin serviciile sale secrete, a influențat semnificativ diaspora evreilor și a altor actori transnaționali în mobilizarea pentru emigrarea evreilor din URSS în timpul războiului rece.

În calitate de reprezentanți ai minorităților naționale, diaspora reprezintă o sursă de conflict. Potențialul unor diaspore în mobilizarea resurselor materiale și nemateriale în susținerea conflictelor armate, deseori ne-transparenta structurilor instituționale și de rețea care permit transferul de armament și resurse financiare pentru subiecți statali și nestatali (inclusiv grupuri teroriste), ne determină să redefinim rolul diasporei în relațiile internaționale, să analizăm capacitatea acesteia de implicare și influență a evenimentelor internaționale, într-o lume aflată în era globalizării.

În prezent, cele mai influente diaspore la nivel internațional sunt considerate cea a albanezilor kosovari, armenilor, chinezilor, croaților, cubanezilor, indienilor, iranienilor, irlandezilor, evreilor, palestinienilor. Acestea influențează politica mondială prin numeroase mijloace, acționând constructiv sau destructiv, pasiv sau activ.

Diaspora poate deveni un pretext pentru

iredentismul susținut de către un stat – efortul guvernului țării de origine de a „elibera unele teritorii de sub stăpânire străină în care conaționali lor sunt în minoritate”. Teoretic, diasporele reprezintă o provocare (*challenge*) pentru instituțiile tradiționale statale de cetățenie și loialitate, plasându-se între politica internă și internațională. În plus, acestea pot fi privite drept o forță în formarea identității. [15]

Odată ce diasporele se stabilesc în afara statului de origine, dar reclamă anumite drepturi legitime, sfidează sensul convențional al statului. Această stare de lucruri explică faptul de ce diasporele sunt caracterizate a fi „provocatori” (*challengers*) ai frontierelor tradiționale, transportatori internaționali de cultură”.

Diasporele pot funcționa și în calitate de lobby etnic în țările recipiente liberale și ca avocați ai unor politici externe multiculturale. În aspect politic, ele pot organiza campanii pentru democratizarea regimurilor autoritare din țările de origine. Din optica dimensiunii economice, diasporele reprezintă o forță în cadrul economiei globale, susținând și modificând, în același timp, prin remitențe și transfer de tehnologii economia statului de origine.

S. Huntington consideră că diaspora influențează negativ politica externă a statelor recipiente, exemplificând prin faptul că acestea pot susține guvernele naționale împotriva SUA, organizând acțiuni de spionaj și de influență coruptibilă a proceselor electorale americane. Acesta susține că, în acest mod, sunt lezate interesele economice, interesele naționale americane și este afectată și politica externă de interesele etnice. [16]

Prin urmare, susținem faptul că diasporele influențează politica internațională, atât prin momente constructive, pozitive, cât și prin potențialul distructiv de care acestea dau dovadă. În calitate de actori nonstatali, diaspora cunoaște o transformare, o redefinire a rolurilor sale și a locului în cadrul proceselor politice internaționale. În contextul globalizării și intensității fluxurilor migraționale diaspora trece printr-un proces de consolidare și instituționalizare, încercând să se regăsească în relația dintre statul de origine și statul recipient.

BIBLIOGRAFIE

1. Braillard Ph., Djalili M.-R. Les relations internationales. Paris, 1988. P.31, 324.
2. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебник / П.А. Цыганков. –2-е изд., испр. и доп. – М.: Гардарики, 2007. С. 251, 557.
3. Mitchell K. Different Diasporas and the Hype of Hybridity // Environment and Planning D: Society and Space, 15, No. 5 1997. P. 533.
4. Moșneaga V., Rusu R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul. MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.1 (XL), 2008. - Chișinău: CEP USM, 2008, p. 91-103.
5. Гаврилов К., Невозможность диаспоры. Русские и русскоязычные в странах Евросоюза// <http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&dirid=67&tek=8304&issue=222>
6. Лаллукка С. Диаспора: теоретический и прикладной аспекты (опыт анализа групп российских финно-угров) // <http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2005/01/26/0000202998/011.LALLUKKA.pdf>
7. Laszlo F., Colecție de studii despre romii din România. // Criteron, Cluj-Napoca, 2009.
8. Тощенко Ж.Т., Чаптыкова Т. И. Диаспора как объект социологического исследования // Социологические исследования. – 2004, №3. С. 18
9. Докучаева А. Проблемы диаспоры // <http://www.zatulin.ru/institute/sbornik/046/13.shtml>
10. Brubaker R. The „diaspora” diaspora //Ethnic and racial studies.- N.Y., 2005.- Vol. 28, N1.- P.10-11.
11. Калинин В., Особенности политической деятельности русскоязычной диаспоры в США// socio.msu.ru
12. Министерство диаспоры Республики Армения// http://www.mindiaspora.am/ru/About_us
13. Armenia seeks to boost population// <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6382703.stm>
14. Лозанский Э. Д. Этноты и лоббизм в США. М.: 2004, с. 186
15. Shain Y. Kinship and Diasporas in International Affairs. Univ. Michigan Press, 2007.
16. Shain Y., Barth A. Diasporas and International Relations Theory. În: International Organization, Cambridge University Press, vol. 57(03), 2003, p. 449-479.

Prezentat: 17 februarie 2012.

E-mail: rusu_rodika@yahoo.com